

Bere alegietatik baditeke guziak berak sortuak ez izatea, bai-
zik herbesteetakoetatik euskaratuak ere tarteka direla dirudi, baina
bai bazekien hemengo kutsua emateaz eta euskaldun alegilarien
artean toki berezia merezi du.

Argitaratu gabe ezagutzen diren esku-izkribuen arteko konju-
gazioeri buruzko estudio bat eta sermoi-liburu baten zati bat.

Garai hartako euskalari eta euskaltzale askokin izan zituen
har-eman estuak. Hauen arteko ziren Lécluse eta J. P. Ulibarri.

Bere lan sakabanatu hoiek, era hortara gelditzen direnean
gertatzen den bezala, betiko galtzeko zorian zeuden. Baina Zabala-
ren pertsonalitatea handia izaki, eta berak ongi esana zuen bezala,
“Egin-alak ta ezin-egiñak emon ezkeru” derrigorrezkoa zen lan-
gintza hura loratu beharra eta ilunpetik historiara irtena euskal-
-kulturaren onerako. Eta ezagutarazte hau, batez ere I. Ruiz de
Larrinaga, J. Eguzkitza, K. Etxegarai eta besteri zor diogu. Azken
ureotan, beren euskarazko bilduma eta lan orokorretan xeheta-
sunik aski emana dute Y. Etxaide, S. Onaindia eta M. Zaretek.
Eta erdaraz idatziko historietan L. Mitxelena, L. Villasante eta
B. Estornés Lasa jaunek. Zerbait gehiago jakin nahi duenak beren
lanetara jo beharko du.

PIARRES LHANDEREN MENDEURRENEAN

JUAN SAN MARTIN

1977ko uztailaren 10ean ospatu zen Zalgizen (Zuberoa) Pierres
Lhande zenaren mendeurrena. Zuberoako toki polit hartan bildu
ziren euskaltzain guti batzuk eta mugazandiko euskaltzale andana
eder bat.

Pierres Lhande jesulaguna, izatez ez zen Zuberoan jaioa, bere deitura ere ez zen Lhande, baina orrela erabili beharrean gaude bere nortasunaren adigarri.

Pierre Basagaitz zen bere izen deituraz, baina aitonaren izenordea zuen Allande eta hemendik zetorkion izen eta guraso izenordeak elkartzeaz, Pierre Lhande. Sortzez herriz, Baionan sortua zen 1877ko uztailaren 9an. Zortzi urte doi doi zituelarik hil zitzaion bere aita, eta orduan aldatu zen ama, bere haurrekin, Zalgizeko Apphatia deitu guraso zaharren etxera. Hemen jarraitu zituen bere lehen eskolak eta laster joan zen Mauleko San Frantzes kolejiara bigarren mailako ikasketak osatzera. 1893an Baionako Mintegi Nagusian sartu zen Filosofia estudiatzeko, eta handik bi urtera hasi zen poesiagintzan. Lehen hastapen hoiak frantsezez ziren, eta garai hontan Schola Cantorum-en sortzaile zen Charles Bordes jaunarekin har-eman probetxugarriak izan zituen. Garai berean hasi zen kazetaritzan ere "Patriote des Pyrénées" zeritzan aldizkarian Petit Pierre eta Nadi-Preherel izenordez.

1898an Baionako Infanterian sartu zen soldaduzka egitera, baina osasun makalekoa zenez, libre utzi zuten. Bertatik Seminariora itzuli zen, baina poesiara gehiegi emana zelako eta oso guti Teologiara, Baionako Mintegi Nagusi hartatik bota egin zuten. 1900. urtean Rodez-ko jesuitetara sartu zen eta josulagunekin Beljickaratu zen. 1903an Holandara igaro zen, zenbait aldizkaritan kolaboratzen jarraitzen zuen eta orduan lehen aldikoz igorri zuen lan bat Euskalduna asterokora. Bi urte geroago Cádiz ondoko Santa Maria Portuko kolejoan frantsez irakasle jarri zen. Eta bi urtera Beljickako Enghien mintegi nagusira bidalia izan zen.

1908an *Autour d'un foyer basque* agertu zuenetik gogotik ekin zion euskal gaiari. Garai beroan joan zen RIEV-en "L'Emigration basque" delako lana argitaratzen, 1910ean liburu bezala azalduko zuena. Lan hau, 1971an Auñamendi argitaldariaz gaztelerara itzulia emana du.

Hogeta hamahiru urtekin egin zen apez eta handik laster heldu zen, 1910-ean Hondarribira lehenik eta Ernanira gero, irakasle bezala. Baina ez zen toki batean luzaro egoteko gizona eta 1913an predikari ibili zen Bruselasetan eta Parisen. Urte berean, Ohiartzungo euskal jaietan "Gure orma zaharra" izeneko predikua egin zuen.

1918an, Euskaltzaindia sortzean, Azkue, Campi3n, Eleizalde eta Urkixo izendatu ziren lehen aldian, Akademia eratu zezaten, lankide gehiago hautatuaz. Hamabi euskaltzainek otsatzea pentsatu zuten eta honetarako 1919ean hautatu zirenen arteko dugu Piarres Lhande, eta beroni eman zitzaion Euskera aldizkaria argitaratzearen zuzendaritza ardura. Une haretan Frantsiako Tolosan eta Gipuzkoako Ernanin zituen bizilekuak.

Bere burua abertzale agertzen zuen eta 1921ean *Notre Soeur latine, l'Espagne* deritzan liburua argitaratzean, Madridedeko gobernadoreak Espainiatik bidali zuen.

Pio Barojaren zenbait obrari kritika zorrotzak egin zitkion. Parisko hauzo galduetan misionari ibili zen, irratiz han bertan kristautasunaren alde kanpainak ere eginaz. 1930ean Hego-Ameriketatik, Madagaskar-dik eta India-tik predikari bezala ibilaldia egin zuen. 1934an buruko odol-ixurtzea izan zuen eta honek aski ahuldurik utzi zuen. Pabera erretiratu zen eta handik aurrera lanik urri eman zuen.

Bere azken urteak Zuberoako Atharr3tzen eman zituen, eta hainbeste maite zuen Zuberoa honetan aurkitu zuen heriotzak, 1957ko apirilaren 17an.

Gilen Epherre sartu zen haren ordez Euskaltzaindian, eta bere sarrera hitzaldia Lhanderen bizitzaz eta lanetaz egin zuen. Ongi zion bezala, "Aita Lhande eta Ziberoua bat beitirade, orai eta aspaldiko ourthetan, orai eta agian! sekulakotz." (Ikus, Euskera aldizkaria, 1960. urtekoa bere 5/19 orrialdeetan).

Era askotako lanak idatzi zituen. Euskalerrriari buruzko zenbait liburu ere bai, esp3nolez et frantsezez. Eta euskaraz idatzi zituen beste honako hauek: *Kurutchet Apeza*, 1917an; *Agirre, irakurgaiikiña* 1920an "Itzaldiak" liburuxkan; *Yolanda* eleberria 1921ean; *Dictionaire Basque-français* delako hiztegi mardula 1926an. HoiEI gaineratu behar dizkiogu beste anitz artikulua eta hitzaldi, euskaraz emanak.

Piarres Lhande zenak, bere azken lana ere, Zuberoaganako maitasunak bultzaturik, bertako seme berezi baten biitzari eskaini zion. Hala da Jean Larrasketekin elkar lanean egin zuen *Le poète Pierre Topet dit Etchahun (1786-1862) et ses oeuvres* deritzana, Eskualtzaleen-Biltzarrak 1946an Baionan argitaratua.